

## Koloniale wandeling Koudum: De zee en het land roept

### Verhalen

#### Gerrit van Duyl (1888-1952)

Gerrit van Duyl werd geboren in Koudum en ging na zijn middelbare schooltijd theologie studeren in Utrecht. Hij was een vrijzinnig-Hervormde en welbespraakte predikant. In 1933 werd hij lid van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) van Anton Mussert. Binnen de NSB vervulde hij in de jaren 1933-1937 de functie van hoofd van de afdeling Vorming. Hij was verantwoordelijk voor de politieke vorming van de NSB-leden. Ook was hij gedurende 1936-1937 redacteur van het NSB-tijdschrift *Vorming*, later omgedoopt tot *Ontwakend volk*. Hij werd algemeen erkend als de beste spreker van de NSB. Zijn redevoeringen werden gekenmerkt door krachtvolle taal. In 1935 werd hij tot een boete van f 100 veroordeeld (circa € 850,00 nu) wegens belediging van het openbare gezag. Van Duyl vatte zijn taak als Vormingsleider hoog op en waakte over de ideologische zuiverheid van de NSB. In 1936 maakte Van Duyl namens de NSB een reis naar Nederlands-Indië waar hij de partijboodschap uitdroeg op bijeenkomsten. De organisatie hiervan was in handen van NSB-bestuurder luitenant-kolonel in het KNIL Jan Hogewind. Op 2 november 1937 werd Van Duyl lid van de Eerste Kamer. Hij had al aangegeven dit niet te willen, maar destijds kon niet van zitting worden afgezien. Direct na zijn installatie nam hij ontslag. Van Duyl probeerde het gezag van Mussert te ondermijnen. Hij was het niet eens met Musserts halfslachtige houding ten aanzien van het antisemitisme. De controverse tussen beiden kwam tot een climax naar aanleiding van de voor de NSB rampzalig verlopen Tweede Kamerverkiezingen van 1937. Het stemmenpercentage van twee jaar eerder bleek na het tellen van de stemmen gehalveerd. Van Duyl en zijn aanhangers aarzelden niet Mussert de verantwoordelijkheid voor het slechte resultaat in de schoenen te schuiven. In diep geheim werd een plan gesmeed Mussert voor enkele maanden naar Zwitserland te sturen en hem vervolgens af te zetten. Mussert kreeg echter lucht van het complot. Hij reageerde effectief: Van Duyl en diens volgelingen werden gedwongen de NSB te verlaten. Na de Duitse inval was Van Duyl onder meer lid van de NSNAP-van Van Rappard en trad hij op als spreker voor deze groepering totdat Van Rappard zijn NSNAP op 27 september 1941 ophief. Van Duyl was verder begunstigend lid van de Germaanse SS in Nederland. Ook voor deze club trad hij op als spreker. Gedurende de bezettingsjaren bleek Van Duyl een aanhanger te zijn voor de Groot-Germaanse gedachte en de rassenleer. Over wat zijn gemeente, de Vrijzinnig Religieuze Gemeenschap in Hilversum, ervan vond dat hun voorganger zich ontpopte tot een actief NSB-lid, hebben we een indicatie. Een deel van het bestuur bedankte in 1934 omdat ze de beide functies van Van Duyl onverenigbaar achtte. Het was niet de dominee die moest aftreden, maar bestuursleden die vertrokken. In juni 1939 verliet Van Duyl Hilversum. Hij vervolgde zijn loopbaan als voorganger van de vrijzinnige gemeenschap in Ooster- en Westerblokker en Schellinkhout. Het is verbazingwekkend dat voor deze gemeente zijn turbulente privéleven en zijn politieke handel en wandel geen beletsel bleken te vormen om hem te beroepen. In augustus van dat jaar vertrok hij met zijn tweede vrouw naar Duitsland. In mei '46 werd hij in Nederland gearresteerd en in april 1948 door het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf met aftrek van voorarrest. In 1951 werd hij op vrije voeten gesteld.

### **Jacob Binckes (1637-1677)**

Over Jacob Binckes is weinig bekend en hoe hij op een oorlogsvloot terecht kwam is nog steeds een mysterie. Hoewel hij geen hoofdofficiersrang had, werd hij toch drie keer uitgezonden als leider van belangrijke missies. Het boek *Verzwegen zeeheld* van Jan de Vries werpt nieuw licht op het belangrijkste wapenfeit van Jacob Binckes: de herovering van Nieuw-Nederland in 1673. Hij kan gezien worden als de laatste vertegenwoordiger van de agressieve Nederlandse zeemacht uit de zeventiende eeuw. Jacob Binckes groeide op als jongste van zeven in een zeemansgezin in het Friese Koudum. Als jongen ging hij al mee naar zee en vanaf zijn negentiende tot zijn zevenentwintigste jaar was hij koopvaardijshipper. Zijn keuze voor de admiraliteit van Amsterdam was geen toeval. Binckes was daar zeker niet de enige officier uit de schippersgemeenschap van de Friese Zuidwesthoek. Opvallend snel viel zijn benoeming tot kapitein-ter-zee. In 1676 vertrok Binckes met een eskader voor een veroveringsexpeditie naar het Caribisch gebied. Cayenne was het eerste doelwit ter versterking van de Nederlandse koloniën Berbice, Essequibo en Suriname. Het Franse fort van Cayenne werd snel ingenomen, evenals veertien suikerplantages en zo'n 150 kleine plantages waar door honderden slaafgemaakten verfstoffen gemaakt en katoen en gember verbouwd werden. Hij trok daarna verder voor een plundertocht langs de Franse koloniën. De buit op het eilandje Marie-Galante bestond uit 130.000 pond suiker, de ketels en rollen van veertien suikermolens en 600 slaafgemaakten. De suikerrietvelden werden platgebrand en het paradijselijke eilandje veranderde in een rokende puinhoop. Daarna was het eiland Sint-Maarten aan de beurt. Alle bezittingen werden geconfisqueerd, alle huizen werden afgebrand en zo'n 100 slaafgemaakten meegevoerd. Vandaar ging het in 1677 naar het eiland Tobago. Dat overleefde Jacob Binckes niet. Hij sneuvelde bij de herovering van dit eiland op de Fransen. In Koudum zijn geboortedorp is een straat naar hem vernoemd.

### **Willem Pilgrom Dirk de Wolff van Westerrode (1857-1904)**

Willem Pilgrom Dirk de Wolff van Westerrode werd in Koudum geboren als zoon van Dr. Reinier Christoffel Willem de Wolff van Westerrode, geneesheer te Koudum en Maria Rosina Meinsma. Na zijn studie werd hij in 1878 uitgezonden naar Ned.-Indië als ambtenaar ter beschikking en na enkele tijdelijke baantjes werd hij in 1887 benoemd tot secretaris van de residentie Probolinggo. Een jaar daarna vroeg hij verlof aan om van een ziekte te herstellen. In Mei 1892 werd hij benoemd tot secretaris van de residentie Pekalongan, maar reeds binnen een jaar moest hij wegens ziekte deze functie opgeven. In Maart 1896 werd hij tot assistent-resident van Poerwokerto benoemd. Zijn ambtsvoorganger Sieburgh had een paar maanden voor zijn vertrek een hulp- en spaarbank opgericht met het speciale doel inlandsche ambtenaren en hoofden uit de handen van woekeraars te houden. Deze bank werd nu door de Wolff van Westerrode gereorganiseerd en kreeg de naam van *Poerwokertosche spaarhulp- en landbouwcredietbank*. Een artikel van zijn hand in het *Tijdschr. voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië* (dl. 56, 1898, blz. 35, 68, 188), getiteld *Eene credietinstelling voor inlanders*, waarin de werking van deze bank uitvoerig wordt beschreven, trok zeer de aandacht en bezorgde hem van regeringswege een opdracht in 1900 tot het instellen van een onderzoek wat er met de oprichting van landbouwkredietbanken zou kunnen worden gedaan. In 1882 huwde hij te Tjilatjap met Therese Adolphine du Perron. Hij stierf in Weltevreden, Batavia en werd daar ook begraven. De grafsteen op zijn graf is nog bewaard gebleven.

## Murk Lelsz (1749-1843)

Murk Lelsz Hof(f)man, schipper en zeekapitein geboren in Koudum was een eenvoudige schipper. Murks schoonmoeder Jel Rienks was via haar moeder Tjertke Folkerts verwant aan grootschippers uit Koudum die geparenteerd waren aan de 17<sup>de</sup>-eeuwse familie Binckes. Murk was in 1811, noodgedwongen door oorlogen, al jaren aan de wal en gedoemd om in zijn hof te werken in plaats van te varen, zoals hij in een van zijn brieven schreef. De naam Hoffman die Murk ook gebruikte kan ook gekozen zijn omdat deze voorkomt in de familie van Murks vrouw Berber. Haar grootmoeder Frisk Jeltsdr Hoffman, is een achterkleindochter van de zeventiende-eeuwse Koudumer schoolmeester Balthasar Laurens Hoffman (overleden in 1666), wiens naam voorkomt op het gedenkbord uit 1586 in de Martinikerk. Naar Murk Lelsz is in Koudum een pad genoemd: het Murk Lelszpad. Aan dit pad staat op nr. 2 een replica van de 17de eeuwse commandeurswoning. Maar het verhaal wil dat Murk Lelsz hier niet heeft gewoond. Hij woonde in Litj Weste, oftewel Klein Weste aan de Molenbuurt met zijn gezin. Hij erfde dat huis van zijn schoonvader Bauke Sipkes. Murk Lelsz werd 94 jaar oud. Hij voerde jarenlang processen over schade die hij had geleden door de Engelsen die hem gevangen namen en zijn schip 'De Snelle Lastdrager' aan de ketting legden in Kaap de Goede Hoop.

## Murk Lels (1823-1898)

Hessel Murk Lels (1793-1841) een zoon van Murk Lelsz Hof(f)man was gezagvoerder bij de koopvaardij. Hij was de eerste van de familie die naar het westen van het land trok. Hij vestigde zich in Amsterdam, terwijl zijn zoon Murk 'Het Huis te Kinderdijk' in Alblasserdam ging bewonen. Deze Murk Lels (1823-1898) was een invloedrijk en vermogend man, één van de oprichters van de machinefabriek Diepeveen, Lels en Smit te Kinderdijk. Hij had in 1869 negen grote zeilschepen varen en bezat met anderen een handelsmaatschappij te Kanagawa in Yokohama (Japan) en een koffieplantage in Bendo op Oost-Java. De Conventie van Kanagawa, ook wel bekend als het Kanagawa-verdrag, was een verdrag dat op 31 maart 1854 werd afgesloten tussen commodore Matthew C. Perry van de U.S. Navy en het Japanse Keizerrijk. Het verdrag maakte dat de Japanse havens van Shimoda en Hakodate voortaan open zouden worden gesteld. Bovendien was hij door zijn huwelijk met Ottolina Smit mede-eigenaar van L. Smit & Co's Sleepdienst. Hij overleed in Den Haag in 1898, 67 jaar oud.

## Bronnen

<https://www.langsdeluts.nl/persoonsgegevens/Koornstra%20Rinze%20Hiddes%201814.html>

[https://www.parlement.com/id/vg091105tyws/g\\_van\\_duy1](https://www.parlement.com/id/vg091105tyws/g_van_duy1)

[www.dbnl.org/tekst/molh003nieu04\\_01/molh003nieu04\\_01\\_2114.php](http://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu04_01/molh003nieu04_01_2114.php)

[https://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu04\\_01/molh003nieu04\\_01\\_2114.php](https://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu04_01/molh003nieu04_01_2114.php)

[Wolff van Westerrode, Willem Pilgrom Dirk de], Nieuw ... - DBNL

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Gerrit\\_van\\_Duy1](https://nl.wikipedia.org/wiki/Gerrit_van_Duy1)

<https://www.remonstranten.nl/adrem/jaargang-2017/mei-2017/gerrit-duyl-vrijzinnig-dominee-en-lid-nsb/>

<https://historisch.koudum.nl/index.php/familiealbums/familiealbums-k-l/murk-lelsz>

<https://www.scheepsbouw-alblasserdam.nl/genealogie-lels.html>

Babara Henkes, *Sporen van het slavernijverleden in Fryslân* 2021

Jan de Vries, *Verzwegen zeeheld Jacob Binckes (1673-1677) en zijn wereld* (2018)

Dorine Verheyden-Lels, Tineke de Bruin Lelsz, *Des Hemels Zegen. Scheepsbrieven van Murk Lelsz 1803-1819* (2004)

M. de Rooij, *Murk Lels 1894-1982*

